

Karisman juuret narsismissa

■ LEO NÄREAHO

Len Oakes: *The Charismatic Personality*. Bowen Hills: Australian Academic Press 2010.

Australiassa vaikuttava psykologi ja tutkija Len Oakes julkaisi 15 vuotta sitten teoksen uskonnollisten johtajien persoonallisuudesta. Uusimmassa kirjassaan Oakes paneutuu yleisemmin karismaattisen persoonallisuuden psykologiaan. Mitkä piirteet ovat tyypil-

lisiä karismaattiselle persoonalle? Millaisesta henkilöhistoriallisesta taustasta karismaattisuus kumpuaa? Kuinka karismaattinen persoona saa pidettyä seuraajat otteessaan? Näitä ja monia muita karismaattisuuteen liittyviä kysymyksiä teoksessa valotetaan kiinnostavalla tavalla. Kirjassa on esillä useita ”tapauksertomuksia”. Perusteellisimmin Oakes analysoi Winston Churchillia, Sigmund Freudia ja Adolf Hitleriä.

Oakes huomauttaa, että karismaattiseen persoonallisuuteen liittyvä selvä epätavallisuuden tai jopa jumalallisuuden ”tuntu” eikä kyse ole pelkästään suosiosta tai kuuluisuudesta. Karismaattisia henkilöitä on esiintynyt kaikkina aikoina, mutta selvimmin he nousevat esiin kriisitilanteissa, jolloin tarvitaan ratkaisuja poikkeuksellisiin ongelmiin. Karismaattisuuteen liittyvä siten sosiaalinen ulottuvuus, mutta ennen kaikkea se on psykologinen ilmiö, jonka juuret ovat lapsuudessa. Lisäksi karismaattiseksi kehittyvällä henkilöllä täytyy olla jollain alueella poikkeuksellisia kykyjä.

Oakesille karismaattisen persoonallisuuden juuret ovat varhaislapsuuden narsismissa. Narsismin analyysissään kirjoittaja tukeutuu erityisesti Heinz Kohutin minäpsykologiaan. Kohutin mukaan narsistinen – ja samalla karismaattinen – persoonallisuus voi kehittyä kahden psykologista reittiä. Molemmissa lapsen suhde varhaiskasvattajiin, erityisesti äitiin, on ratkaisevan tärkeä. Ensimmäisessä vaihtoehdossa lapsi kehittää itselleen kompensatorisen grandositeetin. Lasta kohdellaan välillä erittäin rakastavasti, ajoittain taas välinpitämättömästi, jopa hyljeksen. Perheessä voi olla vakaviakin ristiriitoja, jotka eivät

kuitenkaan peruuttamattomasti traumatisoi lasta. Epätodellisuuden ja tyhjyyden tunteita kompensoidakseen lahjakas lapsi kehittää narsistisen fantasian, eräänlaisen suojaavan myytin, joka selittää äidin laiminlyönnot, mutta säilyttää samalla tunteen lapsen omasta poikkeuksellisesta merkityksestä. Toisaalta lapsen patoutuu tilanteen seurauksena raivoa, jota hän ei voi ilmaista. Tällainen lapsi pyrkii aikuisenakin toteuttamaan myyttiään, koska sitä kautta hän ikään kuin voi kokea uudelleen vanhempiensa rakkauten ja samalla oman tärkeytensä. Oakes analysoi erityisesti Churchillin narsistista karismaa tämän kehityskulun valossa.

Kohutin toinen narsistis-karismaattinen skenaario sisältää tilanteen, jossa vanhempi tai vanhemmat ruokkivat jatkuvasti lapsen narsismia, niin että lapsi ei koskaan kypsy emotionaalisesti aikuiseksi. Sen sijaan hän fiksoituu uskomaan, että myöhemminkin koko maailma suhtautuu häneen samalla tavalla kuin vanhemmat. Siksi hän hakeutuu suhteisiin, jossa saa narsistista ihailua osakseen.

Oakes muistuttaa, että vaikka karismaattiset persoonat ovat usein vakavastikin narsistisia, he ovat myös briljantteja ja toimintakykyisiä. Siksi narsismi ei ole ainoa avain karismaattisen persoonallisuuden ymmärtämiseksi. Toisaalta Oakesin psykopatologisoivaa lähestymistapaa vahvistaa hänen kuvauksensa valheminuudesta (*false self*), jonka hän näyttää liittävän myös karismaattisiin persooniin. Ylipäänsä käsitteellinen tarkkuus voisi olla kirjassa hiotumpaa.

On huomattava, että Kohut, johon Oakes tukeutuu, on kehittänyt oman psykologiansa psyko-

analyysin pohjalta. Oakes ei kuitenkaan viittaa psykoanalyysiin tai muuhunkaan psykologiseen suuntaukseen dogmaattisesti, vaan hänen huomionsa perustuvat myös omiin, terapeuttisessa työssä kertyneisiin havaintoihin. Oakesin karismaattisuuden analyysi ei siten edusta tieteellistä psykologiaa, jos tieteellisyydellä tarkoitetaan empiirisiä testejä ja niiden toistettavuutta. Tämä ei kuitenkaan vähennä Oakesin teoksen arvoa. Päinvastoin: mielestäni *The Charismatic Personality* osoittaa psykoanalyttisesta perinteestä nousevan psykologian kriitikoille, kuinka tiettyä psykologista ilmiötä voidaan uskottavasti valottaa freudilaisia peruskäsitteitä epädogmaattisesti soveltamalla. Lisäksi Oakes pystyy tukemaan narsismiteoriaa historiallisilla esimerkeillä. Kirjoittajan teksti on sujuvaa ja sisältää monia kiinnostavia huomioita. Miksi esimerkiksi karismaattinen persoona on usein poikkeuksellisen energinen ja tarmokas? Selitys: koska hän on voimakkaasti torjunut omat konfliktinsa ja sisäisen haavoittuvuutensa, hänen energiansa ei kulu sisäisten ristiriitojen selvittelyyn.

Kirjan karismaattisista tapauksertomuksista kiinnostavin on Hitlerin narsistisen karismaattisuuden analyysi. Mitään ratkaisevan uutta Oakes ei toki Hitler-tutkimukseen tuo, mutta hänen analyysinsä havainnollistaa hyvin Hitleriä narsistisena ja samalla myös karismaattisena persoonana. Oakesin mukaan Hitler oli paljon enemmän kuin poliitikko, hän oli destruktiivinen profeetta, šamaani, joka kykeni koskettamaan ihmisiä syvällä tasolla. Narsistis-karismaattiselle persoonalle tyypillisen intohimon ja vihan Hitler kanavoiti antisemi-

tismin. Näin hänen epävakaa persoonallisuutensa kiinteytyi ja samalla hänen vihalleen tarjoutui hyväksyttävä kohde. Itse oudoksun Oakesin sinänsä osuvassa Hitler-analyysissä kirjoittajan tukeutumista Lothar Machtanin teokseen, jossa Machtan näkee kovasti vaivaa todistaakseen, että Hitler oli homoseksuaali. Tämä olisi Oakesin mukaan vahvistanut Hitlerin ulkopuolisuuden tunnetta. Kuitenkin esimerkiksi Ian Kershaw, yksi tunnetuimpia Hitler-tutkijoita, pitää Machtanin todistelua Hitlerin homoudesta epäuskottavana.

Onko karismaattinen persoonallisuus aina nähtävä psykopatologian valossa? Oakes lieventää patologisoivaa tarkasteluaan puhumalla – jälleen Kohutiin tukeutuen – kosmisesta narsismista. Tällöin karismaattinen persoona voi positiivisesti samastua esimerkiksi omaan kansaansa niin voimakkaasti, että hänen henkilökohtaiset tarpeensa sulautuvat ryhmän tarpeiden kanssa yhteen. Poliittisista johtajista Churchill lienee edustanut kosmista tai ainakin positiivista narsismia. Lopulta on toki selvää, että karismaattisten persoonien väitteitä tarkasteltaessa ei väitteiden totuusarvoa voi palauttaa persoonien psykologisiin piirteisiin – vaikka kyse olisi patologisistakin piirteistä. Tätä Oakes ei tosin pyrikään tekemään. Ehkäpä karismaattiset persoonat joskus todella paljastavat maailmasta seikkoja, joita me yhteisen konsensustodellisuutemme kannattelijat emme tiedosta?

Kirjoittaja on uskonnonfilosofian dosentti Helsingin yliopistossa.